

KS. MARIAN ZAJĄC

KATECHIZACJA OSÓB W PODESZŁYM WIEKU

Edukacja religijna jest jedną z form posługi słowa w Kościele, której prawdziwym i rzeczywistym podmiotem jest Kościół (DOK 78). Jan Paweł II najpierw w adhortacji *Catechesi tradendae*, a następnie w *Katechizmie Kościoła Katolickiego* wskazał, że polega ona na wychowaniu w wierze dzieci, młodzieży i dorosłych (CT 18, KKK 6). Określenie to wyróżnia trzy podstawowe funkcje katechezy: wychowanie w wierze, nauczanie doktryny oraz wtajemniczenie chrześcijańskie. Ważny jest także fakt, że edukacji religijnej muszą podlegać także osoby dorosłe, nie wyłączając również i tych w podeszłym wieku. Warto wspomnieć w tym kontekście katechetyczne wskazania, zawarte w statutach *I Ogólnopolskiego Synodu Plenarnego*. Nakazywały one nie tylko nauczanie religii wśród dzieci i młodzieży, lecz także katechizmowe kształcanie osób dorosłych, zbliżających się do końca swojego życia¹. Próby dowartościowania edukacji religijnej osób w podeszłym wieku pojawiły się już na początku XX stulecia². Dzisiaj natomiast stały się prawdziwą koniecznością. Taką problematykę podejmuje niniejsze opracowanie, które sygnalizuje potrzebę edukacji religijnej osób w podeszłym wieku.

Ks. dr hab. MARIAN ZAJĄC, prof. KUL – kierownik Katedry Katechetyki Fundamentalnej KUL; adres do korespondencji: ul. Radziszewskiego 7/62, 20-039 Lublin; e-mail: mzajac@kul.pl

¹ P. P o r ę b a. *Dzieje katechetyki*. W: *Dzieje teologii katolickiej w Polsce*. T. III. Cz. 2. Red. M. Rechowicz. Lublin 1977 s. 162.

² Próbą katechizmu dla dorosłych, nie objętych żadną katechizacją, był zbiór katechez, wykładów, prelekcji i artykułów wydanych przez ks. Franciszka Kwiatkowskiego. Autor postanowił objaśnić zagadnienia dotyczące problemów ludzkiego życia, szczególnie tych, które pojawiają się pod koniec życia w świetle filozofii oraz nauki Kościoła katolickiego. Zagadnienia, ważne dla ludzi starszych, autor rozpatrywał z punktu widzenia filozoficzno-teologicznego, dlatego nadał temu zbiorowi tytuł: *Z pogranicza filozofii i teologii* (Kraków 1938 s. 5).

1. CHARAKTERYSTYKA CZŁOWIEKA W PODESZŁYM WIEKU

Życie ludzi dorosłych, które naturalnie ewoluuje w stronę starości, jest na tyle skomplikowane i uwikłane w rozmaite zmiany i w złożone sytuacje, że trudna jest jego jednoznaczna periodyzacja. Temat ten ma proveniencję biblijną i jest szeroko komentowany w nauczaniu Kościoła. „Pismo Święte gloryfikuje starość, ponieważ utożsamia ją z mądrością i władzą, a także uznaje za Boże błogosławieństwo”³. Istnieje wiele wersji podziału ludzkiego życia na kolejne fazy. Szczególnie wnikliwa jest periodyzacja D. J. Levinsona, który drobiazgowo dokonuje podziału życia na poszczególne okresy, mające na uwadze ideę nieustannych przemian i rozwoju⁴. Natomiast podstawą merytoryczną do wykazania odrębności edukacji religijnej osób w podeszłym wieku wobec kształcenia dzieci, młodzieży i dorosłych jest zdecydowana odmiennność starego człowieka.

Powyżej 65 roku życia efektem procesu starzenia jest stopniowe osłabienie funkcji życiowych. Jego dynamikę może stymulować pojawianie się różnych jednostek chorobowych. Generalnym przejawem starzenia się jest zmniejszanie sprawności fizycznej. Upośledzeniu ulegają zmysły węchu, smaku, słuchu oraz wzroku. To wszystko wpływa na wyhamowanie dynamizmu życiowego. Człowiek stary paradoksalnie bardziej koncentruje się na terażniejszości niż na przyszłości. Akceptuje także – choć z oporem – swój zły stan zdrowia oraz odczucie starzenia się. Natarczywie powracają sentymentalne wspomnienia dotyczące znakomitego stanu zdrowia w przeszłości i doznań z tym związanych. Pojawia się ciekawe zjawisko widzenia siebie nieco młodszym niż w rzeczywistości, co skutkuje utrzymywaniem się aktywności życiowej na równomiernym poziomie⁵.

Pomimo słabnięcia podstawowych sił życiowych u osób starych można wyeksponować bezcenne cechy psychiki, takie jak: zdolność słuchania z uwa-

³ N. P i k u ł a. *Ludzie w podeszłym wieku w Piśmie Świętym i nauce Kościoła*. W: *Wielopłaszczyznowe wsparcie człowieka we współczesnej pedagogii*. Red. N. Piłkuła. Kraków 2011 s. 391.

⁴ Fazy życia człowieka dorosłego, które ostatecznie prowadzą do starości: I. 17-22 lat – wkraczanie we wczesną dorosłość – faza przejściowa; II. 22-33 lat – wczesna dorosłość; 33-40 lat – stabilizacja; 40-45 lat – wkraczanie w wiek średni – faza przejściowa; V. 45-60 lat – wiek średni; VI. 60-65 lat – wkraczanie w późną dorosłość – faza przejściowa; VII. 65 lat – późna dorosłość (starość). Z. P i e t r u s i ń s k i. *Rozwój dorosłych*. W: *Wprowadzenie do andragogiki*. Red. T. Wujek. Warszawa–Radom 1996 s. 22.

⁵ S. K u l p a c z y ń s k i. *Psychologia rozwojowo-wychowawcza nie tylko dla katechetów*. Lublin 2009 s. 268.

gą, która nie jest tylko mimowolna, ale dowolna; wyobraźnię, która jest w większym stopniu kierowana i podlega krytycznej ocenie; zdolność do logicznego myślenia, dzięki której związek między wyobraźnią a myśleniem jest słabszy, a myśl jest bardziej opanowana i poddana kontroli, co pozwala się zastanawiać i wyciągać właściwe wnioski⁶.

Ponieważ człowiek stary to ten, który jest uważany za takiego przez społeczeństwo, w którym żyje, dlatego starość może teoretycznie występować w różnym wieku, w zależności od konkretnego społeczeństwa. Zróżnicowanie może dotyczyć płci, funkcji społecznych czy aktywności zawodowej. Taką tendencję w myśleniu o starości potwierdzają europejskie demokracje, które systematycznie podnoszą wiek emerytalny swoich obywateli, nie widząc w nich osób zbędnych dla mechanizmów funkcjonowania państwa. Współcześnie człowiek stary to także uczestnik elektronicznej społeczności globalnej sieci Internet, który świadomie korzysta z jej edukacyjnej i kulturowej oferty. Stara się nadążyć za nowoczesnością i zadbać o swój rozwój także u kresu swojego życia⁷. Z tych też powodów pojawia się wiele przesłanek, które otwierają obiecujące perspektywy dla edukacji religijnej osób w podeszłym wieku.

Duszpasterstwo katechetyczne Kościoła powinno mieć charakter ciągły. Oznacza to, że katecheza dzieci i młodzieży musi pozostawać w łączności z katechezą dorosłych (por. PDK 97). Chodzi o płynne zaakceptowanie przez starego człowieka takiego stanu, jako właściwego miejsca realizowania swojego powołania do świętości. Katecheza, skierowana do osób w podeszłym wieku, musi uwzględniać sytuację ich wiary, popierać dojrzewanie życia chrześcijańskiego za pomocą pedagogii sakramentalnej, wychowywać do oceny świata w świetle wiary, wyjaśniać problemy religijne i moralne dla ostatniego etapu życia człowieka na ziemi (por. PDK 98-100). To wszystko powinno prowadzić do postawy odpowiedzialności za Kościół oraz do dawania świadectwa chrześcijańskim stylem życia w społeczeństwie, gdzie ludzie młodzi poszukują prawdziwej inspiracji ze strony ludzi, którzy doświadczyli życia w całej pełni (por. PDK 100). Skuteczność duszpasterska parafii będzie zależeć od wzajemnie dopełniających się form katechezy osób dorosłych i w podeszłym wieku, pozostających we wzajemnej łączności z katechezą dzieci i młodzieży.

⁶ Por. B. B o c z u k o w a. *Jak kształcić dorosłych – refleksje androloga*. Toruń 2010 s. 16.

⁷ D. K o r z a n. *Dorosły e-uczeń*. W: *Wyzwania współczesnej edukacji dorosłych*. T. 1. *Andragogika jako przedmiot akademicki*. Red. A. Fabiś. Myślenice-Zakopane 2004 s. 220.

2. EDUKACJA AKTYWNA – DYNAMIKA PIELGRZYMKOWA

Można wskazać na pomoce katechetyczne dla osób w podeszłym wieku, które nie dotyczą bezpośrednio kontekstu liturgicznego czy paraliturgicznego, ale mogą służyć jako pomoc do autokeratywnej samoedukacji. Powstały one na bazie popularyzacji *Katechizmu Kościoła Katolickiego* i miały za zadanie akomodować jego treści do możliwości percepcyjnych odbiorcy, który okres młodości ma dawno za sobą. Pierwszą była publikacja pt.: *W duchu i prawdzie*⁸. Zaadresowana została do wszystkich osób, które pragnęły szukać odpowiedzi na pytanie: Co znaczy być chrześcijaninem w epoce przełomu tysiącleci?⁹. Druga to inicjatywa radomska pt.: *Wyznawać wiarę dzisiaj. Katecheza dorosłych na podstawie Katechizmu Kościoła Katolickiego*¹⁰. Podstawowym celem prezentacji było ożywienie katechezy adresowanej do osób dorosłych. Doniosłe znaczenie katechetyczne ma trzecia propozycja pt.: *Katechizm dla dorosłych*¹¹, przygotowana na zlecenie Komisji Episkopatu Polski ds. Wychowania Katolickiego. Publikacja zgłasza postulat przebudowy pobożności ludzi w jesieni życia z postawy wycofywania się na margines życia religijnego w kierunku większej odpowiedzialności za Ewangelię i codzienne życie.

Trzeba jednak pamiętać o ograniczeniach występujących w życiu tzw. seniorów. Słaby wzrok uniemożliwia regularną lekturę. E-booki i Internet nie są jeszcze popularne w tej grupie osób, która ma lęk przed nowoczesnymi urządzeniami elektronicznymi. Słabsza kondycja fizyczna uniemożliwia pełne włączenie się w dynamikę duszpasterską parafii. Co zatem pozostaje do zaproponowania takim osobom, aby nie słabła ich wiara proporcjonalnie do utraty sił życiowych? Duża szansa jawi się w aktywnej edukacji religijnej poprzez dobrze rozumiany i realizowany dynamizm pielgrzymkowy.

Pielgrzymi w Polsce licznie nawiedzają sanktuaria. Nie tylko te najbardziej znane, jak Częstochowa i Licheń, ale też małe, lokalne, których nikt nie potrafi pokazać na mapie. W polskim pielgrzymowaniu uderza niezwykła

⁸ *W duchu i prawdzie. „Katechizm Kościoła Katolickiego” w refleksji i w życiu.* Red. C. Noworolnik, M. Zajac. Tarnów 1997.

⁹ J. Ż y c i ń s k i. *Wstęp.* W: Tamże s. 10.

¹⁰ *Wyznawać wiarę dzisiaj. Katecheza dorosłych na podstawie „Katechizmu Kościoła Katolickiego”.* Red. S. Łabendowicz. Sandomierz 1999.

¹¹ *Katechizm dla dorosłych. Polska adaptacja „Katechizmu Kościoła Katolickiego” opracowana na zlecenie Komisji Episkopatu Polski ds. Wychowania Katolickiego.* Red. J. Charytański, A. Splawski. Kraków 1999.

różnorodność. Różnią się same sanktuaria, gdyż są wśród nich takie giganty jak Częstochowa, którą co roku odwiedza ponad 4 mln Polaków, jak i dziesiątki mniejszych, o charakterze regionalnym. Niektóre sanktuaria powstały w dużych miastach, inne znajdują się we wsiach i małych miejscowościach, jeszcze inne dzięki pielgrzymkom rozwinęły się z wsi do sporych miasteczek z rozbudowaną infrastrukturą dla pielgrzymów¹². Mogą z powodzeniem przyjmować ludzi w podeszłym wieku, zapewniając bezpieczne warunki do pobytu i modlitwy.

Pielgrzymki autokarowe, czyli podróże o charakterze religijnym, znane są nie tylko w chrześcijaństwie. Istnieją również w buddyzmie, judaizmie, hinduizmie, islamie oraz w innych religiach¹³. W chrześcijaństwie ruch pielgrzymkowy rozpoczął się bardzo wcześnie, a jego celem były miejsca w Ziemi Świętej bezpośrednio związane z Osobą Chrystusa. W Polsce zwyczaj pielgrzymowania upowszechnił się wraz z ugruntowaniem się chrześcijaństwa. Następnie nasilił się znacznie na przełomie XII i XIII wieku. Najbardziej popularną formą pątniczego trudu były wtedy uroczyste procesje¹⁴.

Pielgrzymka to doskonała szansa na edukację religijną człowieka w podeszłym wieku. Według założeń teologicznych, jest wędrówką wierzących do miejsca uświęconego przez Boskie objawienie albo przez działalność założyciela religii czy świętego. Jej ostatecznym celem jest nawiedzenie miejsca świętego oraz modlitwa w szczególnej atmosferze¹⁵. Do pielgrzymki wierni przygotowują się przez obrzęd specjalnego oczyszczenia, które unocznia ich wspólnotę religijną. Pielgrzymka jest więc szukaniem Boga i spotkaniem się z Nim na płaszczyźnie kultowej¹⁶. Sakralny charakter takiej podróży oznacza, że motywy skłaniające do jej odbycia, zachowanie podczas jej trwania, przeżycia z nią związane oraz cele i skutki są przede wszystkim religijne¹⁷.

¹² R. J u s i a k. *Pielgrzymka jako element życia religijnego w Polsce*. „Chrześcijanin w Świecie” 12:1980 nr 7-8(91-92) s. 51.

¹³ G. A m b r o s i o. *Pielgrzymka*. W: *Encyklopedia chrześcijaństwa*. Red. H. Witczyk. Kielce 2000 s. 556.

¹⁴ A. D a t k o. *Sanktuaria i pielgrzymki – pątnictwo w Polsce po 1945 roku*. W: *Kościół i religijność Polaków 1945-1999*. Red. W. Zdaniewicz, W. Zembruski. Warszawa 2000 s. 310.

¹⁵ Z. S. J a b ł o Ń s k i. *Pielgrzymka w pobożności ludowej*. W: *Liturgia i pobożność ludowa*. Red. W. Nowak. Olsztyn 2003 s. 129.

¹⁶ A. G e o r g e. *Pielgrzymka*. W: *Słownik teologii biblijnej*. Red. X. Léon-Dufour. Poznań 1973 s. 661.

¹⁷ J. A b l e w i c z. *Pielgrzymka jako znak święty*. „Tarnowskie Studia Teologiczne” 9:1983 s. 13-24.

Socjologowie religii określają fenomen pielgrzymki jako specyficzną, nadobowiązkową i pobożnościową praktykę religijną o wyjątkowej sile oddziaływania formacyjnego¹⁸. Na terenie Polski istnieje ponad 500 sanktuariów, w tym ok. 430 maryjnych. W około 180 znajdują się koronowane wizerunki Matki Boskiej, a wśród nich 120 rozwinęło się wokół kopii Wizerunku Jasnogórskiej Bogarodzicy¹⁹. Pielgrzymka obejmuje trzy zasadnicze fazy. Charakteryzują one znakomicie fazy życia człowieka na ziemi: wyjście, drogę i dojście. W pewnym sensie taki układ powtarza filozofię zorganizowania życia człowieka na ziemi. Zarówno punkt wyjścia jak i dojścia są zazwyczaj stałe. Tworzą one dla pątników ważną przestrzeń pielgrzymkową. Tę przestrzeń sakralizuje święty cel pieszej pielgrzymki. Osiąganie celów edukacji religijnej wśród osób w podeszłym wieku jest możliwe dlatego, że szlak prowadzący do niego nabiera cech sakralnych. Pokonywanie trasy pielgrzymki autokarem musi łączyć się z przeżywaniem dalszych doświadczeń religijnych, które pozwalają zrozumieć istotę dążenia do świętego celu²⁰. Pielgrzymkę do sanktuarium można więc określić jako przeżywanie tajemnic ewangelicznych, które prowadzą do głębszej zażyłości z Chrystusem i pielgrzymującą wspólnotą liturgiczną.

W osiąganiu celów pielgrzymowania ważne jest umiejętne przechodzenie od zewnętrznej strony pielgrzymki do jej wymiaru duchowego w trzech wspomnianych płaszczyznach. Wyjazd autokarem z miejsca zamieszkania polega na oddzieleniu się od dotychczasowego stanu rzeczy i zerwaniu przez pielgrzymę z miejscem zajmowanym przez niego dotychczas w przestrzeni rodzinnej, społecznej i religijnej. Druga faza to doświadczenie progu (punktu szczytowego), wraz z uwolnieniem się od codziennych więzi, odczuciem nowej obecności Boga, przekształceniem wewnętrznym lub zewnętrznym i nowymi relacjami z innymi pielgrzymami. Trzecią fazę charakteryzuje powrót do domu, który jest nacechowany nową jakością życia. Pozytywne zmiany postępują sukcesywnie po odbytej pielgrzymce²¹.

W pielgrzymim trudzie ważne jest dobre zagospodarowanie czasu. Musi pojawić się obszar przeżyć religijnych, które prowadzą do pokuty, sakramentów świętych i odnowy życia. Może się także zdarzyć, że nastąpi nawiedzenie miejsca świętego, ale nie pojawi się przestrzeń sakralna, konieczna do ducho-

¹⁸ J. B a n i a k. *Pielgrzymka*. W: *Leksykon socjologii religii*. Red. M. Libiszowska-Żółtkowska, J. Mariański. Warszawa 2004 s. 289.

¹⁹ A. S u g i e r - S z e r e g a. *Sanktuarium*. W: *Leksykon socjologii religii* s. 360.

²⁰ D a t k o. *Sanktuaria i pielgrzymki* s. 315.

²¹ P o r. A m b r o s i o. *Pielgrzymka* s. 556.

wej przemiany²². Niezbędne jest osobowe zaangażowanie i dążenie do duchowej przemiany. Tego nie doświadczy nigdy człowiek w podeszłym wieku, który zdecydował się pozostawać tylko w domu. Prognozując przychylne warunki do osiągnięcia celów edukacji religijnej w ramach pielgrzymki autokarowej, należy zadbać o odpowiednie przygotowanie teoretyczne. Ludzie w podeszłym wieku, biorący udział w pielgrzymce, muszą wcześniej przyjąć do wiadomości, że sanktuarium to miejsce szczególnych doświadczeń, przeżyć religijnych i przemiany duchowej (por. PDK 173). Powinni także wiedzieć, że te zbawcze wydarzenia przesycone są szczególną obecnością *sacrum*. Posługując się refleksją teologiczną podawaną w formie katechetycznej, należy pątnikom-seniorom stworzyć okazję do przyjęcia prawdy, że sanktuaria wybrał Bóg jako miejsca swego szczególnego miłosierdzia, gdzie bardziej niż w innych świątyniach chce okazywać swą dobroć i udzielać łask człowiekowi²³. W ten sposób powinni być przygotowani na szczególne działanie Boże²⁴. Nie powinno zabraknąć również pouczenia, że jako pielgrzymi stają się uczestnikami wyjątkowych wydarzeń zbawczych. Te fakty mają często swój konkretny wyraz w cudownych uzdrowieniach i nawróceniach oraz innych interwencjach Bożej łaski. Mogą powodować zupełną przemianę jednostek lub grup.

Z teologicznego punktu widzenia pielgrzymka osób w podeszłym wieku ma głęboki sens. Jest bowiem doświadczeniem Boga. To nie tylko określona liczba kilometrów do przebycia i okazja do sprawdzenia swoich sił i możliwości. Jej znaczenie nie wyczerpuje się w idei oderwania się człowieka od codzienności i zmiany na kilka dni stylu dotychczasowego życia. Pielgrzymka jest przede wszystkim szczególnym ruchem ku Bogu. Ten ruch dokonuje się w niemałym trudzie, na przekór pokusie, aby przystanąć, zadomowić się i zaprzestać dalszej drogi czy zniechęcić się perspektywą starości. Całe pielgrzymowanie winno być przepełnione pragnieniem spotkania się z Bogiem Żywym i Jego Niepokalaną Matką. Pielgrzymka ma w sobie moc ogołocić człowieka, czyli wyzwolić go i przygotować na prawdziwe spotkanie z Bogiem poprzez ostateczne odchodzenie z tego świata²⁵. Jest równocześnie

²² S u g i e r - S z e r e g a. *Sanktuarium* s. 360.

²³ E. J a r m o c h. *Religijność indywidualna Polaków*. W: *Kościół i religijność Polaków* s. 400.

²⁴ *Mariologia*. W: *Leksykon pojęć teologicznych i kościelnych*. Red. G. O'Collins, E. Farri-gia. Tł. J. Ożóg, B. Żak. Kraków 2002 s. 171-172.

²⁵ Por. A. J a c k o w s k i. *Jasnogórskie pielgrzymowanie bez granic*. „Jasna Góra” 4:2005 s. 25.

odkrywaniem Chrystusa na wspólnej drodze, doświadczeniem wielkiego spotkania z Nim.

Aktywne pielgrzymowanie osób w podeszłym wieku jest także okazją do poznania samego siebie. Prowadzi nieuchronnie pątników do ich wnętrza i pomaga uświadomić sobie prawdę, że człowiek z natury swojej jest pielgrzymem. Idzie w pielgrzymce przez doczesny świat ku wieczności i ku Bogu. Człowiek to ten, który wciąż stara się osiągnąć doskonałość, szuka dojrzałości osobowej, sposobu lepszego życia oraz prawdziwej wolności. Życie ludzkie jest przejściem oraz wypełnianiem własnego powołania. Perspektywa drogi nadaje właściwą hierarchię wartości sprawom i rzeczom. Droga bowiem jest dla człowieka symbolem nieustannego poszukiwania w dążeniu ku Bogu. Wyruszyć w pielgrzymią drogę nie oznacza jeszcze dojścia do celu. Wymaga natomiast zauważenia innych ludzi.

Centralnym pojęciem jest katechetyczny przekaz, poprzez który buduje się konkretny wzór relacji z Bogiem i z drugim człowiekiem. Chodzi o nowy styl życia pątników zgodnie z wiarą i doświadczeniem Kościoła. Na ten styl życia składają się określone postawy. Po pierwsze: zajęcie stanowiska wobec wiodących wartości, które są przedmiotem doświadczenia duchowo-religijnego, i postępowanie zgodnie z zajęтым stanowiskiem. Postawy te kształtują się jako efekt intelektualnego poznania, osadzenia wartości w centrum swojej osobowości i uczynienia ich osią, wokół której dokonuje się wartościowanie moralne. Zaakceptowane wartości są hierarchizowane i organizują dalsze życie człowieka. Oznacza to sferę właściwych zachowań i działań wyznaczonych przez stan pogłębionej motywacji²⁶.

Wyniesione z pielgrzymki doświadczenia duchowo-religijne zwykle są utrwalane i pogłębiane w trakcie spotkań grup pielgrzymkowych w ciągu roku²⁷. To pomaga osobom w podeszłym wieku pokonać narastającą samotność. Tutaj otwiera się szansa dla katechezy parafialnej. Ponieważ doroczna pielgrzymka ma wielu stałych uczestników, staje się zatem doniosłym elementem w permanentnej formacji katechetycznej.

Pielgrzymka, w zależności od uwarunkowań religijnych, społecznych, politycznych, historycznych, kulturowych, może przybierać różne formy. Jako zjawisko społeczne ulega ewolucji, może tracić pewne cechy i zyskać nowe. Nic nie wskazuje jednak na to, aby miała się całkowicie zdezaktualizować.

²⁶ R. M u r a w s k i. *Rozwój religijny*. W: *Teoretyczne założenia katechezy młodzieży*. Red. R. Murawski. Warszawa 1989 s. 78.

²⁷ M. O s t r o w s k i. *Duchowe i religijne ruchy*. W: *Kościół i religijność Polaków* s. 128.

Zmianie może ulec forma, a nawet w pewnym stopniu charakter pielgrzymki. Nie wydaje się jednak obecnie, aby tego rodzaju pobożna praktyka religijna miała zaniknąć. Zaspokaja ona istotne potrzeby duchowe starszego człowieka.

Socjologowie religii utrzymują, że systematyczne wypełnianie jednej praktyki religijnej w zmieniających się warunkach jest wyrazem żywotności religijnej jednostki lub grupy ludzi. Zważywszy na masowy udział w ruchu pielgrzymkowym osób w podeszłym wieku, możemy potwierdzać żywotność przekazu katechetycznego. Liczne i aktywne uczestnictwo w pielgrzymce jako nadobowiązkowej praktyce religijnej, której realizacja wymaga wielu wysiłków, świadczy niewątpliwie o żywotności religijnej zarówno poszczególnych katechizowanych, jak i całej społeczności katechetycznej w Polsce, gdzie ruch pielgrzymkowy jest tak rozpowszechniony.

Katecheci powinni inspirować do podejmowania decyzji o pielgrzymowaniu. Już decyzja o odbyciu pielgrzymki wywiera ożywczy wpływ na życie religijne uczestnika. Zaznacza się on głównie na płaszczyznach świadomości religijnej, praktyk religijnych i moralnego życia również w starości²⁸. Jednak rozbudzenie dynamizmu pielgrzymkowego wśród „seniorów” wymaga doskonałej animacji przez kompetentnego katechetę.

3. KOMPETENCJE KATECHETY-ANDROGOGA A POTRZEBY RELIGIJNE LUDZI W PODESZŁYM WIEKU

Katechetą osób w podeszłym wieku może być każdy, kto potrafi pełnić rolę inspiratora, skromnego doradcy, konsultanta, pomocnika, opiekuna²⁹. Istotnym kryterium, które stanowi podstawę doboru kadry katechetycznej przeznaczonej do pracy z osobami w podeszłym wieku, są potrzeby religijne ludzi dorosłych. Dobrze w tej pracy sprawdza się „katecheta-artysta”, dla którego katecheza osób w podeszłym wieku to twórcza adaptacja normatywnych zasad dydaktyki do wciąż zmieniających się i niepowtarzalnych właściwości tego wieku. Znakomicie sprawdza się także „katecheta-popularyzator”, który organizuje samokształceniową aktywność ludzi dojrzałych, udostępniając

²⁸ „W czasie pobytu w miejscu pielgrzymkowym uczestnicy biorą udział w liturgii mszalnej oraz różnych nabożeństwach, takich jak godzinki, droga krzyżowa, adoracja cudownego obrazu”. J u s i a k. *Pielgrzymka jako element życia religijnego* s. 56-57.

²⁹ J. T o m i ł o. *Osobowość nauczyciela andragoga. Prolegomena do zagadnień ogólnych*. W: *Stan i perspektywy rozwoju refleksji nad edukacją dorosłych*. Red. T. Aleksander, D. Barwińska. Radom–Kraków 2007 s. 307.

im źródła i zasoby kształcenia (np. komputer) i kształtuje umiejętność posługiwania się nimi. W dzisiejszym kontekście edukacji religijnej potrzebny jest także „katecheta-krytyczny analityk”, który wspólnie z seniorami krytycznie analizuje mechanizmy życia religijnego u schyłku ich życia, budząc poczucie sensu i aktywności³⁰.

Cechy i funkcje współczesnego katechety osób w podeszłym wieku zależą od miejsca, jakie mu wyznaczono w procesie edukacji religijnej oraz od pojmowania charakteru relacji między nim a ludźmi starszymi. Ta funkcja może być wychowawcza. Polega ona na dzieleniu się przez wychowawcę swoją osobowością. Następnie może być czysto dydaktyczna, gdzie dominuje przewodzenie i doradztwo w organizowaniu skutecznego uczenia się w podeszłym wieku o kochającym zawsze człowieka Bogu. Wskazuje się także na funkcję społeczno-opiekuńczą, służącą zapewnieniu osobom u kresu życia warunków socjalnych, bezpieczeństwa, akceptacji społecznej i podmiotowości. Przywołuje się także funkcję innowacyjną. Polega ona na stwarzaniu warunków do kształtowania postaw alternatywnych, odbiegających od stereotypu człowieka stojącego u kresu życia, którego nic, oprócz śmierci, nie czeka³¹.

Wśród cech katechety osób w podeszłym wieku można wyróżnić te, które winien posiadać każdy katecheta. Ale coraz częściej akcentuje się także te, które potrzebne są do prowadzenia specyficznej edukacji religijnej takich osób. Do tych pierwszych należy zaliczyć: komunikatywność, empatię, cierpliwość, tolerancję, skromność, gotowość do kompromisów, życzliwość, szacunek dla drugiego człowieka, chęć pomocy innym, takt pedagogiczny, obiektywizm i krytycyzm w myśleniu i działaniu, kreatywność, inteligencję, talent pedagogiczny. Ale to nie wystarczy w pracy z seniorami. Potrzebny jest jeszcze partnerski stosunek do starego człowieka, który przejawia się w tym, że katecheta staje się pomocnikiem w poszukiwaniu argumentów i kompetentnym doradcą w rozwiązywaniu problemów. Tutaj gotowa wiedza nie wystarczy, a standardowe formuły i moralizowanie przynoszą skutek odwrotny do zamierzonego³². Katecheta-andragog powinien umotywować do całościowej edukacji religijnej. Ma to być nauczyciel: animator, inspirator, skromny doradca, konsultant, pomocnik i opiekun³³.

³⁰ M. M a r c z u k. *Pracownicy i działacze oświaty dorosłych*. W: *Wprowadzenie do andragogiki*. Red. T. Wujek. Warszawa–Radom 1996 s. 348.

³¹ Zob. B o c z u k o w a. *Jak kształcić dorosłych* s. 134.

³² Zob. M a r c z u k. *Pracownicy i działacze oświaty* s. 339-351.

³³ K u l p a c z y Ń s k i. *Psychologia rozwojowo-wychowawcza* s. 286.

Postawa twórcza katechety-andragoga przejawia się w poszukiwaniu przez niego możliwości i umiejętności rozwiązywania problemów dotyczących sfery osobistej. Taki ambitny pedagog pragnie doskonalić siebie i jednocześnie przekazywać rzetelną wiedzę innym³⁴. Wyposażenie andragoga w wiele omówionych cech ułatwia mu uzyskanie wysokich rezultatów pracy dydaktyczno-wychowawczej z seniorami, czyni go wszechstronnym, użytecznym, solidnie przygotowanym do realizacji procesu edukacji religijnej u kresu życia na ziemi³⁵. Wtedy, pomimo ograniczeń życia w podeszłym wieku, będzie wciąż możliwa edukacja religijna, potwierdzająca nadzieję życia wiecznego.

*

Pojawiające się badania naukowe, dotyczące struktury ludnościowej świata, wskazują jednoznacznie na masowe starzenie się społeczeństwa. Podnosząca się regularnie średnia wieku człowieka będzie niewątpliwie pogłębiać taką tendencję. Wśród osób w podeszłym wieku będą znajdować się także ludzie wierzący, którzy powinni być otoczeni specjalistyczną katechizacją. Wydaje się, że przyszedł najwyższy czas, aby taką katechizację systemowo zaplanować i przygotować kompetentnych katechetów-andragogów.

BIBLIOGRAFIA

- B o c z u k o w a B.: Jak kształcić dorosłych – refleksje androloga. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek 2010.
- G e o r g e A.: Pielgrzymka. W: Słownik teologii biblijnej. Red. X. Léon-Dufour. Poznań: Pallottinum 1973 s. 660-661.
- K u l p a c z y ń s k i S.: Psychologia rozwojowo-wychowawcza nie tylko dla katechetów. Lublin: Wyd. Polihymnia 2009.
- N o w o r o l n i k C., Z a j ą c M. (Red.): W duchu i prawdzie. *Katechizm Kościoła Katolickiego* w refleksji i w życiu. Tarnów: Wyd. Biblos 1997.

³⁴ U. T y l u ś. *Edukacja permanentna jako szczególnie obszar doskonalenia zawodowego nauczycieli*. W: *Edukacja permanentna dorosłych w dobie przemian*. Red. T. Sacharczuk, B. Boczukowa. Siedlce 2009 s. 195.

³⁵ B. P r z y b o r o w s k a. *Nauczyciel andragog jako podmiot dążeń samorealizacyjnych*. „Rocznik Andragogiczny” 2008 s. 40-41.

- P i k u ł a N.: Ludzie w podeszłym wieku w Piśmie Świętym i nauce Kościoła. W: Wielopłaszczyznowe wsparcie człowieka we współczesnej pedagogii. Red. N. Piкуła. Kraków: Wyd. WAM 2011 s. 391-408.
- P r z y b o r o w s k a B.: Nauczyciel andragog jako podmiot dążeń samorealizacyjnych. „Rocznik Andragogiczny” 2008 s. 40-56.
- T o m i ł o J.: Osobowość nauczyciela andragoga. Prolegomena do zagadnień ogólnych. W: Stan i perspektywy rozwoju refleksji nad edukacją dorosłych. Red. T. Aleksander, D. Barwińska. Radom–Kraków 2007 s. 303-317.

CATECHESIS FOR PEOPLE OF ADVANCED AGE

S u m m a r y

The Church's catechetical document indicate a necessity of religious education of people who are at any period of their lives. In consequence, also people facing the end of their lives should be included in it. It seems that such people need a lot of spiritual support and of waking their hope in the situation when one's strength and living perspectives are getting weaker. The pilgrimage movement offering coach trips to sanctuaries and places where religious cult is practiced is a chance of religious education of such people. The reason for it is the fact that a pilgrimage has the same stages as human life. In order to make such education possible an educated and competent catechist is necessary, who knows the arcana of work with people of advanced age.

Translated by Tadeusz Karłowicz

Słowa kluczowe: katechizacja, podeszły wiek, andragog, pielgrzymka.

Key words: catechization, advanced age, andragogue, pilgrimage.